

УДК 902'1(477.6)

Г. В. Заворотна

ТОПОГРАФІЯ ЗРУБНИХ ПАМ'ЯТОК ПРИАЗОВ'Я

Стаття є публікацією матеріалів суцільної розвідки пам'яток на території Мар'їнського району Донецької області. У ході розвідок була досліджена значна частина Мар'їнського району за ріками Вовча і Сухі Яли, а також у межиріччях і на плато. Територія району заселялася зрубним населенням у два етапи: у покровський і бережнівсько-маївський час. Ці поселення різняться між собою за топографією розміщення. Матеріали покровської зрубної культури (XVII-XV ст. до н.е.) містяться лише на одному довготривалому поселенні. Це багатошарове поселення Галицинівка II, де матеріали покровської зрубної культури містились у другому культурному шарі. З пам'яток відгінного скотарства до покровської зрубної культури відноситься 53 пам'ятки. Судячи з керамічного матеріалу, вони залишені або місцевим зрубним населенням, або населенням, яке спускалося сюди з Сіверського Дінця. Пам'ятки відгінного скотарства характерні і для бережнівсько-маївської зрубної культури. На території Мар'їнського району маємо 18 таких пам'яток. Отже, кількість пам'яток відгінного скотарства у бережнівсько-маївський час на даній території різко зменшилася (втричі). Довготривалих поселень бережнівсько-маївської зрубної культури на даній території у п'ять разів більше, ніж пунктів з матеріалами бабинської культури. Це може слугувати непрямим доказом міграції носіїв бережнівсько-маївської зрубної культури на територію Степу при подальших дослідженнях питань автохтонності/міграції племен доби бронзи.

Ключові слова: зрубна культурно-історична спільність, археологічна розвідка, багатошарове поселення, відгінне скотарство.

В 1992 р. археологічною експедицією Донецького обласного краєзнавчого музею у складі Ю.Б. Полідовича і В.В. Циміданова (приносимо щиру подяку за дозвіл видати здобутий матеріал) була проведена суцільна розвідка пам'яток на території Мар'їнського району Донецької області [1]. Метою розвідок було виявлення і картографування археологічних пам'яток, а також перевірка стану вже відомих об'єктів. У ході розвідок була досліджена значна частина Мар'їнського району за ріками Вовча і Сухі Яли, а також у межиріччях і на плато. Дана стаття присвячена класифікації топографії досліджених зрубних об'єктів поселенського характеру.

Сам Мар'їнський район розташований приблизно посередині між Сіверським Дінцем і Азовським морем – у трикутнику, утвореному Донецьким кряжем і Приазовською височиною. Частина досліджених об'єктів – довготривалі поселення, про що свідчить значна кількість підйомного матеріалу. Пам'ятки з малою кількістю підйомного матеріалу пропонується класифікувати, як залишки стійбищ внаслідок практики відгінного скотарства або пам'ятки відгінного скотарства.

Територія району заселялася зрубним населенням у два етапи: у покровський і бережнівсько-маївський час.

Матеріали покровської зрубної культури (XVII–XV ст. до н.е.) містяться лише на одному довготривалому поселенні. Це багатошарове поселення Галицинівка II, де матеріали покровської зрубної культури містились у другому культурному шарі. Поселення знаходилося на мису лівого берега р. Вовча, утвореному вигином ріки на південь від західної частини сучасного села Галицинівка [2]. За керамічним інвентарем поселення знаходить свої аналогії у керамічному інвентарі поселення Іллічівка у басейні ріки Сіверський Донець.

З пам'яток відгінного скотарства до покровської зрубної культури відноситься 53 пам'ятки. Судячи з керамічного матеріалу, вони залишені або місцевим зрубним населенням, або населенням, яке спускалося сюди з Сіверського Дінця [3].

Велика кількість довготривалих поселенських пам'яток (26) відноситься до другого етапу бережнівсько-маївської зрубної культури (XIV–XIII ст. до н.е.). Ці поселення різняться між собою за топографією розміщення. Так, на лівих берегах рік і балок розташовувалося дванадцять поселень, у тому числі, два – на підвищенні (Галицинівка-Долинівка і Желанне I), і одне – на мису (багатошарове поселення Солодка III). На правих берегах рік або балок зафіксовано десять поселень. Лише одне поселення розташовувалося на мису, утвореному двома балками (у 2 км. на північ від східного краю сучасного села Степне) – багатошарове поселення Степне II А, де матеріали бережнівсько-маївської зрубної культури містяться у третьому культурному шарі. Три поселення (Софіївка I, Сигнальне I, Добровілля VII) розміщувалися на вододілах [4]. Керамічний інвентар даних поселень знаходить свої аналогії у кераміці як зрубних (Усово Озеро на Сіверському Дінці), так і сабатинівських (Ушкалка на Нижньому Дніпрі) поселень [5]. На ріках Вовча, Сухі Яли і Ікрянка поселення розташовувалися достатньо щільно – на відстані 1,5–5 км. У безводних на наш час балках поселення розташовувались, як правило, по одному на балку [6]. У порівнянні з першим етапом заселення носіями зрубної спільноти даної місцевості, кількість поселень у бережнівсько-маївській час різко збільшилась (у 26 разів). Пунктів з пружковою керамікою у ході розвідок виявлено лише п'ять, причому на чотирьох з цих пам'яток присутні лише одиничні знахідки, тобто навряд чи дані пункти були місцями існування довготривалих поселень [7]. Таким чином, довготривалих поселень бережнівсько-маївської зрубної культури на даній території у п'ять разів більше, ніж пунктів з матеріалами бабинської культури. Це може слугувати непрямим доказом міграції носіїв бережнівсько-маївської зрубної культури на територію Степу при подальших дослідженнях питань автохтонності/міграції племен доби бронзи.

Пам'ятки відгінного скотарства характерні і для бережнівсько-маївської зрубної культури. На території Мар'їнського району маємо 18 таких пам'яток [8]. Отже, кількість пам'яток відгінного скотарства у бережнівсько-маївській час на даній території різко зменшилася (втричі). Однак за даними Є.О. Спиридонової, відтинок суббореального часу 3,9–2,8 тис. тому характеризувався значним зволоженням клімату, що призвів до зміни степових ландшафтів на Оксько-Донській рівнині на лісостепові. В інтервалі 3,5–3,4 тис. тому нею фіксується фаза аридизації клімату, що за місцевими педологічними матеріалами не простежується [9]. Навряд чи у даних природно-кліматичних умовах населення відмовилося від практики відгінного скотарства. Скоріше, зменшення пам'яток відгінного скотарства на даній території свідчить про зміну спрямування відгону худоби.

Список використаної літератури

1. Цимиданов В.В. Разведки на территории Марьинского района Донецкой области / В.В. Цимиданов, Ю.Б. Полидович. – Донецк, 1992 (на правах рукописи).
2. Там само.
3. Там само.
4. Там само.
5. Археологія Української РСР : в 3 т. Т. 1: Первісна археологія / за ред. С.С. Березанської, Ю.М. Захарука, О.М. Лескова та ін. – К. : Наук. думка, 1971. – С. 422, рис. 116, с. 468–469, рис. 126.
6. Цимиданов В.В. Социальная структура срубного общества / В.В. Цимиданов. – Донецк, 2004. – С. 100.

7. Цимиданов В.В. Срубная общность в свете циклических теорий развития / В.В. Цимиданов // Донецкий археологический сборник. – Донецк : Изд-во ДонНУ, 2006. – № 12. – С. 84.

8. Цимиданов В.В., Полидович Ю.Б. Вказ. праця

9. Герасименко Н.П. Природная среда обитания человека на Юго-Востоке Украины в позднеледниковье и голоцене (по материалам палеогеографического изучения археологических памятников) / Н.П. Герасименко // Археологический альманах : сб. ст. – Донецк : ДОКМ, 1997. – № 6. – С. 3–65.

Стаття надійшла до редакції 10.09.2012.

G. V. Zavorotna

TOPOGRAPHY OF «SRUBNA» TIMBER-GRAVE CULTURE SITES OF THE AZOV AREA

The article deals with the results of the overall study of architectural sites located on the territory of Maryinka Rural Vicinity of Donetsk Region. At the time of the study, we researched a considerable part of Maryinka Rural Vicinity behind the Vovcha and the Sukhi Yaly rivers as well as the interfluvial area and the Plato. The territory of the area under research was inhabited by «sрубna» culture population in the course of two periods: Pokrovsk and Berezhnev/Mayovka periods. These settlements differ from one another in terms of topography. The materials of Pokrovsk «sрубna» timber-grave culture (the 17th-15th centuries B.C.) were found only in one of the long-term settlements. That was Galitsinovka II, a multi-layer settlement, where the materials of Pokrovsk «sрубna» culture were contained in one cultural layer. 53 sites are the sites of livestock breeding on pastures. Judging by the ceramics, they were left either by «sрубna» population or by the population going down the North Donets. The sites of livestock breeding on pastures are also typical of Berezhnev/Mayovka «sрубna» timber-grave culture. We also have 18 sites of the sort on the territory of Maryinka Rural Vicinity. Thus, the quantity of sites of livestock breeding on pastures in Berezhnev/Mayovka periods suddenly dropped (thrice as less). On that territory there are five times more Berezhnev/Mayovka «sрубna» timber-grave culture settlements than Babyno culture settlements. This can be indirect evidence to migration of Berezhnev/Mayovka «sрубna» culture's representatives to the territory of the steppe should any other queries in the study of autochthony /migration of the Bronze Age tribes occur.

Key words: «sрубna» timber-grave cultural and historical entity, archeological study, multi-layer settlement, livestock breeding on pastures.